

Eftervalsanalys 2018: Liberala vägval: Efter valet och regeringsbildningen, kan liberalerna bli ett folkparti?

I skrivande stund sex veckor efter valet finns ännu ingen regering inom synhåll. Fördröjningen av regeringsbildningen har också förskjutit den diskussion om valresultatet som måste komma i de flesta partier, ja faktiskt alla utom ett enda. Denna artikel handlar om ett av dessa partier, nämligen Folkpartiet (som jag skulle vilja benämna det).

Men låt oss först konstatera att allvarlig inre begrundan – finare kallad ”eftervalsanalys” – väntar i många partier. Det fanns den här gången nästan bara förlorare.

En del förlorade i absoluta tal: **Socialdemokraterna** (sämsta valresultatet under 100 år av allmän rösträtt), **Moderaterna** (under 20 procent och inte stort mer än i Kinberg-Batras slutskede som partiledare), **Feministiskt Initiativ** (som försvann under gränsen för betalda valsedlar i nästa val).

Andra förlorade i förhållande till förväntningar som framstod som realistiska: **Vänsterpartiet** (Sjöstedt och Schyman fick faktiskt tillsammans lägre röstandel än förra valet, trots de stått fria att driva vänsterpopulism), **Centern** (Annie Lööf fick se en annan kvinnlig partiledare bli valets stjärnskott), **Sverigedemokraterna** (som trodde sig kunna bli största eller näst största parti), **Miljöpartiet** (som trots att sommaren välsignade dem med klimatfrågan hamnade farligt nära spärrgränsen, och där Fridolin placerat sig så nära Sjöstedt att ingen längre kan se skillnaden).

Det enda av nio partier som inte behöver gå in i en självkritisk eftervalsprövning är **Kristdemokraterna**, med Ebba Busch-Thor. Hennes sätt att hantera regeringsbildningen, i borgerliga väljares ögon, säkrar också fortsatt framgång.

Så var det då **Liberalerna**, med oförändrat valresultat men på så låg nivå, 5,5 procent, att partiet inte har kvar någon fallhöjd, till exempel för ett krävande regeringsuppdrag. Sedan ledningen under processen efter valet också stött bort allmänborgerliga stödröster, skulle ett nyval mer troligt än inte kasta ut Liberalerna ur Riksdagen.

Kraftfull Björklund

Man kan inte skylla på partiledarens insats i valrörelsen. Jan Björklund var, efter elva år på posten, fylld av kraft och debattlust – den bästa debattören i hela partiledarkretsen enligt den erfarne politiske reportern KG Bergström.

Själv förstår jag inte uppläggningsen av valrörelsen för Liberalernas del. Man höll tyst om två givna triumfrågor för partiet: sjukvården och kärnkraften.

Sjukvården, en gammal socialliberal fråga, upptog svenska folket – alltför många har fått erfara väntetider bortom all rimlighet (med mer än hälften av även brådskande fall av prostatacancer

inte omhändertagna inom medicinskt ansvarig tid). Provsvar sjabblas bort och prover läses fel. Även "vårdcentraler", till för nära tillgänglighet, kräver lång väntan på tid. Svensk sjukvård fungerar inte väl längre. Socialdemokraterna hade det nationella ansvaret. Moderaterna var skadeskjutna efter uppmärksamheten kring Nya Karolinska. Det var en given spetsfråga för Liberalerna, och med inarbetat förtroende. Men partiledningen ville tydligen inte, och orkade inte ta tag i de grundläggande styr- och ledningsproblem i landstingsvården som är yttersta orsak till krisen för svensk sjukvård (vid sidan om trycket från invandringen).

Kärnkraften dök upp från intet som ett givet stort ämne, när sommarens värme och torka lyfte klimatfrågan. Jag gick förgäves och väntade på att partiledningen skulle ta tag i den. Liberalerna var ju enda parti, vid sidan om SD, som ställde sig utanför den energiöverenskommelse som övergav kärnkraften. Varför avveckla ett svenskt elsystem som med vatten- och kärnkraft producerar ett överskott av el utan ett uns av utsläpp av koldioxid? Varför inte exportera koldioxidfri svensk el till kontinenten, i stället för att försätta Sverige i ett läge där vi tvingas köpa tysk kolproducerad el från Tyskland? Och varför avveckla ett svenskt högteknologiskt kunnande, med nya stora utvecklingsmöjligheter, som med möda byggts upp ända sedan 1950-talet och Tage Erlander?

Men total tystnad från Liberalerna. I stället – pang – togs frågan plötsligt över av Ebba Busch-Thor, med stor framgång trots att Kd ingick i energiöverenskommelsens avveckling av kärnkraften. Fräckt så det förslår, men Kd-ledaren fyllde ett vacuum som Liberalerna lämnat.

Medborgarnas missnöje med den grundläggande tryggheten från en fungerande *polis* var ytterligare en fråga där Liberalerna hade gjort en stor investering. Här hade man, till skillnad från sjukvården, ägnat sig åt grundlig förundersökning och satt med ett konkret och trovärdigt program. Partiet fick stöd från erfarna och förtroendeingivande poliser. Jan Björklunds grundmurade rykte som ordningsman – baserat i skolpolitiken, vidgat till Sveriges försvar, naturligen utvidgat till demokratins rätt också till inre självförsvar mot gäng, våld, bilbränder och förstörelse – gjorde det högst naturligt för Liberalerna att driva även människors rätt till trygghet och till en polis som snabbt är på plats, under bättre ledning och med större mod att ingripa än för närvarande.

Men tystnad följde även här – troligen för att man förläst sig på teorin om "frågeägarskap", enligt vilken Moderaterna "ägde" frågan om lag och ordning. Men de ägde ju också skolfrågan en gång i tiden, tills den stals av Jan Björklund.

Inget om sjukvård, inget om kärnkraft och inget om ett parti för ordning och civilitet. Så vad fyllde man valrörelsen med i stället? Jo, "integration", där Liberalerna knappast hade något originellt att säga. "Skola", med feltänkta förslag om ytterligare specialdestinerade statsbidrag. EU – där "mer makt till Bryssel" är ett budskap som ytterligt få väljare finner lockande. Och så "ideologi". Men man vågade inte med självförtroende ta upp den konkreta ideologiska utmaningen i detta val, nämligen att hela vänstern – inklusive Socialdemokraterna och Miljöpartiet – drev linjen att familjernas egenmakt att välja skola och vård skulle avvecklas.

Och i stället för att ta en rejäl ideologisk debatt med Sjöstedt om kommunismen, som alltjämt präglar V:s partiprogram och Sjöstedts egen bakgrund och som fått ny illustration av den socialistiska förstörelsen av Venezuela, valde Jan Björklund medvetet att utmana Jimmie

Åkesson om synen på EU:s makt. Åkesson förklarade sig vilja ha frihandel men inte övermakt från Bryssel, och så var den debatten över.

Några ord ytterligare om EU: En övernationell organisation som samlar på sig så mycket makt som Europeiska unionen kan bara fungera med rimlig effektivitet om den förses med en författning för en federation. En sådan skulle, enligt subsidiaritetsprincipen, göra en tydlig kompetensfördelning mellan de olika nivåerna av ansvar och beslutsfattande. För de frågor som befinner sig på den europeiska nivån skulle den vidare få till beslutsregler som möjliggör handling. Utvecklingen de senaste åren har eftertryckligt visat att det inte går att få acceptans hos Europas befolkning för att göra EU till en federal statsbildning av detta slag, till en "Nation Europa". Då hamnar man i det moras som benämns "konfederation". En sådan är så ineffektiv att den måste begränsas till sina frågeområden, för att inte bli ett byråkratiskt monster som tappar all legitimitet. Den som vill få en avskräckande lektion i hur beslut faktiskt går till i konfederationen Europa kan rekommenderas läsning av kapitel 23 i Lars Leijonborgs memoarer, vad han som svensk forskningsminister måste göra för att få EES-projektet till Lund. Liberalerna har en del att tänka över i sin EU-politik, närmast inför EU-valet 2019.

Liberalerna hade i slutskedet av valrörelsen 2018 tur med att *handikappfrågan* fick liv, med försvagningen av assistentreformen. Där fanns ett inarbetat förtroende, från Bengt Westerberg. I övrigt förstår jag uppriktigt sagt ingenting av valuppläggnings.

Liberalernas folkliga problem

Här finns dock ett djupare dilemma, som nog har samband med nambytet från Folkpartiet Liberalerna till enbart Liberalerna. Jag var emot detta namnbyte. Enligt min långvariga mening var Folkpartiets problem att hålla sig liberalt betydligt mindre än Liberalernas problem att vara folkliga. Med namnbytet kom, är mitt intryck, en mer storstadsteoretisk typ av liberalism att ytterligare dominera partiet.

Jag tittade på resultatet i riksdagsvalet i mitt lilla hemdistrikt i Klarälvdalen i norra Värmland. I denna skogsbygd har Socialdemokraterna alltid dominerat, oftast med egen majoritet. Men där fanns också ett betydande frisinne, med en blandning av småbrukare, folkrörelsemänniskor, entreprenörer och lärare. Här fick nu Socialdemokraterna 35 procent av rösterna – inte illa, men långt från forna storhetstider. Sverigedemokraterna fick 23 procent, Liberalerna drygt 2 procent.

Vad säger ett sådant resultat, i en rätt typisk glesbygd? En iakttagelse gäller förstås Sverigedemokraternas framgång. Den beror inte på att folk är "rasister". Men människor har sett på nära håll hur redan hårt pressad vård och usla skolor ytterligare överbelastas av flyktingboenden. De känner inte igen sitt Sverige. De bär gamla värderingar om arbete, men ser hundratusentals "nya svenskar" som går på bidrag, år efter år. De oroas över en växande brottslighet och oordning. De gillar inte det skuggsamhälle som växer fram, där uppskattningar säger att åtminstone 50 000 som vägrats uppehållstillstånd och ska ut ur landet alljämt stannar i Sverige, i en skuggvärld av ett slag vi aldrig sett tidigare. De tycker att om man fått möjlighet att komma till vårt land, som det hävdas under flykt från världens oro och strider, så kan man visa någon liten tacksamhet och anpassning i stället för att bränna bilar och skolor och kasta sten på ambulans och polis.

Dessa väljare tycker, inte utan argument, att sju etablerade partier fullständigt misskötte sitt ansvar för landet med de signaler som sändes ut till flyktingsmugglare i Mellanöstern och Afrika med Alliansregeringens bisarra överenskommelse med Miljöpartiet 2011 (enligt vilken alla i hela världen kunde komma och få fri sjukvård och skola i Sverige, även de som vistades i landet illegalt) samt senare beslut utan verklighetssinne. Mindre än en fjärdedel av dem som 2016 fick uppehållstillstånd på asylgrund, i spåren av massinvandringen 2015, uppfyllde definitionen på "flykting" enligt FN-konventionen.

När jag berättar för en större samling av svensk-amerikaner att 25 procent av Sveriges befolkning nu är född utomlands eller barn till föräldrar där båda är födda utomlands, tror de inte sina öron. I invandrarlandet USA är 13 procent av befolkningen utlandsfödd, i Sverige 19 procent. Ett land med tio miljoner invånare har på kort tid fått en miljon människor med muslimsk bakgrund. Det tar i snitt åtta år innan ens hälften av invandrare från Afrika och Mellanöstern har ett arbete i Sverige. När hela eliten, inklusive medierna, förnekar att denna dramatiska omvandling på kort tid rymmer djupgående problem – och har varit oansvarig till volym – utmanar man det folkliga förnuftet.

Det gamla Folkpartiet, nu under namnet Liberalerna, är praktiskt taget utplånat i bygder som denna, med stark folkrörelsetradition.

Venstre eller Radikale?

Grundläggande kulturattityder har växt i betydelse med den nya verkligheten, och de har sprängkraft i partier som mest samlats längs vänster-högerskalan (med Folkpartiets mittenposition "Sociala reformer utan socialism"). Vad jag kan se har det liberala partiet ett danskt vägval att göra: Venstre eller Radikale Venstre. Det förstnämnda partiet stort, regeringsbärande, folkligt, förankrat i hela landet, tydligt borgerligt. Det andra partiet litet, intellektuellt, elitinriktat, kulturvänster, numera i allians med de röda.

Folkpartiet var broderparti till båda (tror Liberalerna också är det). En kulturradikal och nordist som Gunnar Helén kände sig mest hemma med Radikale, särskilt när partiet också hade en regeringsduglig partiordförande i Hilmar Baunsgaard. Men Ingemar Mundebo (heder till hans minne), med djupa rötter i svensk allmoge, trivdes väl med Venstre och företrädde gärna Folkpartiet på dess landsmöten.

I senaste valet till Folketinget, 2015, fick Venstre 19,5 procent av rösterna, Radikale Venstre 4,6 procent. Så, ungefär, ser den naturliga styrkeskillnaden ut mellan ett klart borgerligt folkparti och ett storstadsradikalt liberalt parti. Opinionsmätningarna inför folketingsvalet 2019 tyder på ungefär samma nivåer för de båda partierna.

Liberalerna i Sverige gick till val med en partiledare som uppfattades komma från Venstre, men gick in för en politik som som mer liknade Radikale Venstre. Kanske är det så enkelt som att det ledde till misstro på båda hållen.

Det kan finnas anledning att påminna om storleksordningarna under de tre riksdagsvalen efter den liberala partisplittningen på nykterhetsfrågan. I riksdagsvalet 1924 fick Frisinnade Folkpartiet 13,0 %, Liberala Riksdagspartiet 3,9 %. I riksdagsvalet 1928 erhöll de Frisinnade 12,9 %, Liberalerna 3,0 %. I det katastrofala riksdagsvalet 1932 fick de Frisinnade 9,8 %, Liberalerna 1,9 %.

Tiderna och samhällsstrukturen är annorlunda, men storleksordningarna mellan ett folkligt förankrat liberalt parti, med stöd över hela landet, och ett intellektuellt storstadsparti är likväldigt tankeväckande.

Leijonborgs varning

I sin mycket intressanta politiska memoarbok "Kris och framgång – Mitt halvsekel i politiken" (Ekerlids förslag, 2018) varnar Lars Leijonborg för de sekteristiska drag som lätt utvecklas i små partier av nischkaraktär. Jag vill citera Leijonborg här, för hans iakttagelser tycks mig ha stor relevans för Liberalernas självprovning nu:

Sekterismen är ett klart problem inom partiväsendet. Några kämpar hellre för det man anser är helt rätt och förblir små än accepterar något som är ganska rätt och blir större. Exakt samma problem finns i Folkpartiet. Man har kommissioner som utreder valbakslag och massor av möten där man diskuterar hur man ska få framgång, men sanningen är att många, även om de inte skulle erkänna det ens för sig själva, föredrar att partiet förblir litet. De trivs bäst i sekten där stämningen kan bli väldigt hög genom att man peppar varandra om hur rätt man har. Men människorna där ute bryr sig inte, för de frågor man har svar på är det ytterst få som ställer.

Från den kommunala politikens värld finns exempel på motsatsen. Via en etablering av Internationella Engelska Skolan i Landskrona har jag fått anledning att samarbeta konkret med Torkild Strandberg, den kraftfulle liberale ledaren för kommunen. Torkild har hållit sig till vad som bör uträttas för att vända den tidigare negativa utvecklingen i Landskrona. Han har med tuffa grepp avvecklat koncentrationen av sociala problemfall till vissa bostadsområden, bland annat genom att ställa enkla grundkrav på eget ansvar för hyresavtal. Han har byggt nya bostadsområden, som varit attraktiva för medelklassfamiljer och ändrat Landskronas karaktär. Han har tagit tag i gymnasiet problem, med ny ledning. Han arbetade intensivt i många år för att få Internationella Engelska Skolan att komma till staden, och utvecklade en helt ny modell av samspel mellan ett fastighetsföretag och kommunen för att locka oss dit.

Torkild har visat Sverigedemokraternas företrädare full respekt, behandlat dem med civilitet som alla andra, men inte fixerat sig vid dem utan behållit fokus på de frågor som ska lösas. För uppgiften har han också inbjudit dugande personer som inte varit partimedlemmar att ta kommunala uppdrag för Liberalerna. Han har gett upprymme för andra att växa i sina roller. I kommunalvalet i Landskrona fick nu Liberalerna, i denna gamla arbetarstad, över 34 procent av rösterna, en ökning med 8,5 procentenheter. Detta i ett val då Liberalerna allmänt sett inte hade vinden i ryggen. För första gången genom historien är inte längre Socialdemokraterna (med under 28 procent) utan Liberalerna största parti i Landskrona.

Så kan en politisk hantering också se ut. Ta tag i verkliga frågor, med hjälp av duktigt folk, och låt Dig inte fixeras vid symboler och låsningar i förhållande till ett SD, vars väljare också är medborgare och kan ha rimliga skäl för sin protest.

Gå ihop med centern

Nu har väl Liberalerna på riksplanet valt en annan väg, och vi får se med vilken partiledare framåt. I de interna motsättningarna, med förhållandet till SD som symbol, ligger en sprängkraft av samma slag som en gång ledde till uppdelningen på Venstre och Radikale Venstre i Danmark. Skillnaden är att det inte blir mycket kvar för varje gren, när man ska dela fem procent på två.

Lösningen är uppenbar: gå ihop med Centern, som numera med stolthet kallar sig liberalt, och bilda ett parti som kanske kan bli tillräckligt stort – och brett förankrat över landet – för att något mota tendenser till sekterism och så att duktigt folk kan ägna sig åt mer konstruktiva uppgifter än att i varje val kämpa för överlevnad. Ett sådant samgående är också vad Lars Leijonborg försökte 2002 och, skulle jag tro, förordar nu. Han ville då också inkludera Kristdemokraterna. Med den inriktning som nu avtecknar sig för ett sammanslaget parti, ligger det väl dock närmare till hands att addera den frihetliga delen av Miljöpartiet och forma ett parti som intar ena ytterpositionen längs den nya GAL-TAN-skalan (grön-alternativ-liberal, i motsats till traditionell-auktoritär-nationell).

Det blir kanske inte mitt parti, men hyggligt många andras. Det löser också partiledarfrågan, med en ung och ambitiös Annie Lööf.

Hans Bergström

Hans Bergström är docent i statsvetenskap och f d chefredaktör för Nerikes Allehanda samt Dagens Nyheter. Han arbetade som personlig assistent och talskrivare för tre folkpartiledare: Gunnar Helén, Per Ahlmark och Ola Ullsten.